

Una data per a moltes històries

La data de l'11 de setembre és la marca per a esdeveniments simbòlics de característiques diverses però de naturalesa destructiva semblant.

Initiat el segle XXI, des de Catalunya cada 11 de setembre hom segueix recordant una data farcida de simbolisme per a la nostra història, el dia que Catalunya va perdre l'autogovern i amb el qual va obrir, després de la guerra de

Successió a la corona d'Espanya, una llarga travessa per evitar perdre les seves senyes d'identitat i resistir-se a una espanyolització forçosa. Gairebé tres segles més tard, i després de moltes vicissituds històriques, el simbolisme d'aquesta data continua més present que mai.

Però avui, davant la perspectiva d'un futur tan incert com el que viu el món aquests primers anys del nou segle i del nou mil·lenni, volem recordar altres 11 de setembre no menys destructius, emblemàtics i carregats de simbolisme. D'aquesta manera, Catalunya comparteix amb altres pobles i societats aquesta data històrica pel que té de desestructuradora. En primer lloc, en el proper 11 de setembre es compleixen els 125 anys de la mort violenta del cabdill kiowa americà Satanta. Com recordem en el dossier d'aquest mateix número d'EL TEMPS d'Història, el suïcidi de Satanta simbolitza la definitiva submissió dels pobles indis autòctons del continent americà al poder dels blancs. La seva mort esdevé la culminació d'un dels genocidis més reprovables i ignominiosos de la història.

També es commemoren, però, els trenta anys d'una altra data negra i destructiva per a la memòria històrica dels demòcrates i progressistes d'arreu del món: l'exèrcit xilè va acabar amb l'experiència d'Unitat Popular, de Salvador Allende, i va imposar una fèrria dictadura de més de tres lustres de durada.

Finalment, tot just fa dos anys, les Torres Bessones de Nova York i l'edifici del Pentàgon de Washington van ser objecte del primer atac de guerra –si no tenim en compte l'acció militar de Pearl Harbour, a les Illes Hawaii–, que els Estats Units coneixien en territori propi des de la guerra de Secessió, de mitjan segle XIX. L'atac a les Torres va representar un canvi significatiu en el panorama internacional d'aquest nou segle XXI.

L'Onze de Setembre del 1714: la derrota catalana. Ja fa més de cent anys que, per una iniciativa que en els primers temps va ser espontània i desorganitzada, el catalanisme polític va començar a commemorar, des de la perspectiva reivindicativa de les llibertats

perdudes, la data de l'Onze de Setembre, la qual recordava la resistència i posterior rendició de Barcelona i la pèrdua de la guerra contra l'exèrcit de Felip V, convertit en rei d'Espanya. La data, avui la Diada nacional de Catalunya, s'ho valia. Encara ara abunden les polèmiques historiogràfiques i polítiques sobre la significació d'aquesta derrota, i en la perspectiva de la nova ofensiva espanyolitzadora que s'està vivint des de fa uns anys, han continuat abundant les interpretacions que segueixen situant Felip V i la nova monarquia dels Borbons com a paradigma d'un procés de modernització política i econòmica. Els avenços que Catalunya va experimentar en el decurs del segle XVIII serien, des d'aquesta perspectiva, el resultat de la nova política, iniciada després del 1714.

Aquesta interpretació oblida, però, aspectes molt importants que, inevitablement, van condicionar la vida dels catalans. El Decret de Nova Planta no va representar només la desaparició d'unes institucions que havien convertit Catalunya en la democràcia més antiga del món, segons va recordar Pau Casals en una memorable sessió plenària a les Nacions Unides, l'any 1971. La Nova Planta va imposar l'absolutisme monàrquic més despòtic acompanyat d'una política desnacionalitzadora que, en el terreny de la llengua, de les tradicions i dels costums, pretenia la imposició d'una altra llengua i d'uns costums aliens a Catalunya. L'Onze de Setembre del 1714 va representar també l'exili i la presó per a molts catalans —algunes fonts parlen de 30.000 exiliats—, la majoria dels quals ja no van retornar mai més, a desgrat de l'amnistia decretada al 1725. I, per damunt de tot, va iniciar un procés històric de decadència política i cultural que va costar molt de redreçar.

Des d'aquesta òptica, l'Onze de Setembre de fa 289 anys va iniciar un procés històric de llarga durada que en bona mesura encara no ha tocat sostre. El procés de desestructuració patit per la societat catalana a partir del 1714 i durant els dos segles següents, agreujat, a més, en el decurs del segle XX: la llarga dictadura franquista i tots els canvis que va comportar per al Principat de Ca-

talunya, després de la Guerra Civil, van deixar la nostra societat en una precarietat absoluta, que només amb la recuperació de l'autonomia s'ha aconseguit temperar. Però és evident que les temptacions jacobines —o felipistes, per utilitzar un llenguatge més apropiat a l'època— de l'estat espanyol no han desaparegut amb el pas del temps i si ja durant la Segona República —moment en què per primera vegada des del 1714 es va aconseguir un primer reconeixement autonòmic— es van evidenciar actituds clarament anticatalanes, anticatalanistes i antiautonomistes en general, des de les posicions polítiques i ideològiques més diverses, la situació, avui per avui, no sembla que hagi canviat gaire. La dreia espanyola, a desgrat del reciclatge democràtic que almenys aparentment ha patit —un aspecte completament inèdit i innovador de la seva història recent—, no pot amagar els seus recels i reticències envers realitats nacionals diferents a l'espanyola. Per això des de fa un temps s'ha anat desenvolupant sense complexos un nou nacionalisme espanyol que qüestiona sovint l'estat autonòmic i el dret a la diferència. Per tot plegat, doncs, la commemoració de l'Onze de Setembre assoleix encara ara i cada any tota una càrrega reivindicativa, d'autodefensa col·lectiva, més enllà del caràcter festiu que des del 1980 la va convertir en la Diada nacional de Catalunya.

L'11 de setembre del 1878: el genocidi dels indis. Però si els catalans hem aconseguit sobreviure, a desgrat dels intents que històricament s'han dut a terme per assimilar-nos a altres formes culturals i nacionals, no va passar el mateix amb els indis, la població autòctona que poblava el continent americà abans de l'arribada dels europeus, al final del segle XV. Al segle XIX es va dur a terme, tant al sud com al nord del continent, una política sistemàtica d'eliminació i d'extermini de les tribus autòctones que continuaven sent pobles lliures tot i la presència europea en les mateixes zones després de més de tres segles.

El més greu d'aquesta història és que tot el que no havien aconseguit els espanyols a l'Amèrica hispànica —almenys

L'onze de setembre, obra d'Antoni Estruch, evoca una data fonamental per entendre la història de Catalunya. Aquest dia, l'any 1714, es van perdre totes les institucions pròpies.

L'11 de setembre de fa 289 anys va iniciar un procés històric de llarga durada que en bona mesura encara no ha tocat sostre. Una precarietat absoluta, que només amb la recuperació de l'autonomia s'ha pogut temperar. Però és evident que les temptacions jacobines –o felipistes, per utilitzar un llenguatge més apropiat a l'època– de l'estat espanyol no han desaparegut amb el pas del temps

en el conjunt del territori que controlaven— ho intentarien, després de les independències, els seus descendents criolls, que van demostrar la voluntat de no deixar ni un pam de terreny fora del control dels nous estats. I en el decurs del segle XIX no van ser poques les tribus i els pobles lliures que van acabar desapareixent, fustigats pels nous governants i en defensa de la seva llibertat. Però moltes altres, encara que en condicions de marginació i precarietat social, econòmica i cultural, van subsistir, i en molts estats continuen representant proporcions molt importants de població. Si bé en la gran majoria de casos van acabar patint un procés d'aculturació i desnacionalització completa.

Una sort ben diferent van patir els pobles lliures dels territoris que, en el decurs del segle XIX, van acabar formant part dels Estats Units d'Amèrica. L'expansió de les antigues tretze colònies de la costa atlàntica de l'est, en direcció a l'oest i al sud, en un moment d'importants allaus migratòries procedents d'Europa, va comportar l'espoliació i l'extermini de tots els pobles que habitaven des de temps immemorials els territoris objecte de l'expansió. Però en aquesta ocasió la política del nou estat va ser unívoca: submissió sense assimilació i genocidi. El suïcidi de Satanta, l'11 de setembre del 1878, va ser un gest de rebel·lia en no voler acceptar unes condicions de subsistència que considerava degradants pel que quedava del seu poble.

Ara bé, si la població autòctona als Estats Units d'Amèrica és, en aquests inicis de mil·lenni, completament residual, a l'Amèrica hispànica, en canvi, continua tenint un paper històric de primer ordre. La vitalitat reivindicativa que en els darrers anys han demostrat comunitats índies de Mèxic, del Brasil o de Bolívia és un exemple de la voluntat d'aquests pobles per seguir essent lliures i amos dels seus destins. Una esperança de futur que no està de més recordar també en aquest Onze de Setembre.

L'11 de setembre del 1973: la dictadura de Pinochet. Sense moure'ns del continent americà, l'any 1973 —un 11 de setembre que a Catalunya només

es va poder celebrar de manera clandestina—, Xile, un país que tenia una de les democràcies més consolidades del corn sud, contemplava incrèdul com un cop d'estat militar acabava amb l'experiència del president constitucional Salvador Allende, que va arribar al poder després de la victòria electoral d'Unitat Popular, la candidatura que agrupava socialistes, comunistes i altres forces de l'esquerra xilena. Era una opció pacífica, que plantejava una via constitucional cap al socialisme, en un moment en què molts sectors de l'esquerra llatinoamericana havien optat per la via revolucionària en forma de guerrilles. La urgència dels canvis estructurals que requeria la societat llatinoamericana i la incapacitat i la manca de voluntat de les classes dirigents de voler portar-les a terme havia forçat, en els anys cinquanta, la reaparició de la guerra de guerrilles, que a partir de la revolució cubana, victoriosa l'any 1959, va aconseguir una important difusió en el conjunt del continent.

Justament per aquesta raó, la victòria d'Unitat Popular xilena va assolir una dimensió històrica: Allende volia demostrar que era possible canviar una societat injusta a través de mecanismes constitucionals i sense recórrer a la violència. Però el seu programa de nacionalitzacions —de la banca, dels recursos minerals, de les grans empreses industrials— i la reforma agrària que va impulsar ben aviat van trobar l'oposició sistemàtica no només de la dreta més conservadora. Democràcia Cristiana va mostrar també la seva oposició desestabilitzadora a les reformes d'Allende i ben aviat va encapçalar una campanya que pretenia deslegitimar el govern d'Unitat Popular. Els EUA no van ésser tampoc aliens a la voluntat de fer fracassar, per tots els mitjans possibles, l'assaig històric que intentava portar a terme el govern encapçalat per Salvador Allende. I les classes posseïdores xilenes van acabar trobant en l'exèrcit l'instrument tradicional a la seva política intervencionista. No en va, l'exèrcit i el militarisme eren, des de les guerres de la independència, un vell recurs massa utilitzat per les classes dominants americanes per conservar els seus privilegis històrics.

I va ser justament un 11 de setembre, tres anys després d'haver-se iniciat l'experiència d'Unitat Popular, la data escollida per l'exèrcit per portar a terme el cop d'estat.

El palau de la Moneda, seu del govern constitucional a Santiago de Xile, va ser sistemàticament bombardejat per l'aviació rebel, mentre Salvador Allende va optar per suïcidar-se, abans de plegar-se a les exigències dels militars, com havia fet gairebé cent anys abans Satanta. I mentre els polítics de l'esquerra parlamentària intentaven salvar la pell —refugiant-se en ambaixades, entrant a la clandestinitat...—, tot Xile es va convertir en un gran camp de concentració, i s'iniciava una repressió sistemàtica, amb execucions sumàries i desaparicions injustificades, que van mantenir un clima de terror durant molts mesos. La Junta Militar que va assumir el poder, ben aviat personificada en Augusto Pinochet, va portar a terme una autèntica "neteja" contra l'esquerra, la qual, fins al 1990 —l'any en què va acabar la dictadura—, va arribar a més de 3.000 víctimes, entre morts i desapareguts. Han hagut de passar gairebé 30 anys des d'aquest 11 de setembre destructiu perquè l'Agrupació de Familiars de Detinguts-Desapareguts, comenci a veure la possibilitat d'una reparació i d'una depuració de responsabilitats per la desaparició de 1.185 persones, detingudes per la policia o per l'exèrcit, sense que oficialment mai no es donés cap tipus d'explicació sobre el seu destí final. De fet, la societat xilena és conscient també que sense la depuració de responsabilitats per una repressió desproporcionada i injustificable serà molt difícil construir una convivència pacífica amb vista al futur.

EL TEMPS

L'11 de setembre del 2001: el nou desordre internacional. Un darrer 11 de setembre destructiu, tot just fa dos anys, havia de tenir conseqüències imprevisibles per al futur: l'atac suïcida que van portar a terme militants de l'organització islamista radical Al-Qaida contra Nova York i Washington, que va causar perplexitat, astorament i rebuig arreu del món, havia de caracteritzar un inici de segle i de mil·lenni especialment conflictiu. Els Estats Units, colpits

L'11 de setembre és, a més de la Diada nacional de Catalunya, la data en què es va suïcidar Satanta, molest per l'assimilació que els blancs americans volien fer dels indis. A la pàgina següent, els devastadors efectes de l'11 de setembre del 2001 a Nova York.

Aquesta vegada per un atac tan injustificat com irracional, van reaccionar presentant-se com els capdavanters de la lluita antiterrorista internacional i iniciant una autèntica guerra santa contra tots els que consideraven enemics i que, per tant, podien fomentar, segons ells, el terrorisme internacional. Sorgia així el que el president nord-americà George W. Bush va batejar, amb termes quasi apocalíptics, com “l'eix del mal”, i que afectava sobretot un món àrab deprimat per la misèria i per la permanència d'enormes desigualtats socials, que des dels anys setanta havia vist com s'anaven desenvolupant i guanyant terreny corrents islamistes radicals.

Els Estats Units, que des de la desaparició de la Unió Soviètica, al 1991, havien deixat de tenir un contrapunt que contrarestés la seva política intervencionista arreu del món, van utilitzar el pretext de l'11 de setembre del 2001 per afermar la seva nova hegemonia mundial i, així, han portat a terme, fins ara, dues intervencions militars: una contra

el govern fonamentalista dels talibans a l'Afganistan i una altra contra el règim autoritari de Saddam Hussein a l'Iraq.

Aquestes dues intervencions, però, lluny de resoldre la situació de crisi real que patien ambdós països –i que pateixen encara molts estats del món islàmic–, ha tendit a agreujar-la. I la follia nord-americana, si la vella Europa –la que ha demostrat més seny que molts dels seus governants– no ho resol, amenaça amb noves intervencions: els advertiments contra Síria, l'Iran o, a l'Extrem Orient, contra Corea del Nord, no són un bon auguri de futur. El que va començar un 11 de setembre de fa dos anys amenaça de convertir-se en una espiral de guerres consecutives de difícil resolució. És molt preocupant la dada coneguda recentment segons la qual la despesa militar al món durant l'any 2002 havia pujat fins a 794.000 milions de dòlars (el 2,5% del PIB mundial), just el doble de la del 2001.

El nou ordre internacional imposat pels Estats Units d'Amèrica pot acabar

configurant un desordre internacional permanent.

Tal com la lliçó històrica deixa palès de tants 11 de setembre destructius, queda clar que els conflictes mai no es poden resoldre amb l'ús de la violència, perquè inevitablement només generen més violència. Els dos grans reptes de futur que té la humanitat en aquest nou mil·lenni, si no vol acabar en una autèntica apocalipsi, són, per una banda, posar fi a les situacions de misèria generalitzada que encara afecten molts països de Llatinoamèrica, del món àrab i islàmic, d'Àsia i de gairebé tot l'Àfrica subsahariana, i, per l'altra, acabar amb les intoleràncies de tota mena que encara predominen pertot.

Una defensa de la llibertat dels pobles hauria de servir de recordatori de tants 11 de setembre que la història, d'una manera arbitrària però al mateix temps intel·ligent, ha vinculat pel seu caràcter demolidor.